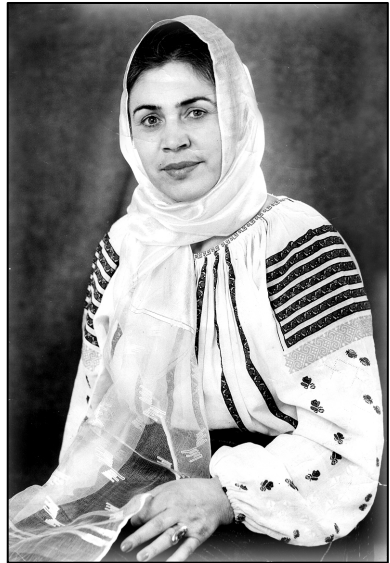

ELENA POSTOLACHI
(1942-2012)

Varvara BUZILĂ*

Fiecare cercetător al culturii tradiționale are un destin aparte, marcat de multiplele relații pe care le are cu însuși obiectul de studiu. Dintre numeroasele formule ce pot exista într-un model teoretic al relațiilor cercetător – cultură, aflate în centrul discuțiilor etnologice de o bună jumătate de veac, Elena Postolachi se înscrie în cea mai răspândită formulă pentru spațiul est-european, când cercetătorul face parte din cultura pe care o cercetează. Din această poziționare rezultă viziunea, teoriile, conceptele, ideile abordate în cercetare. Savantul cunoaște mecanismele de funcționare a culturii din interior, pentru că le-a asimilat treptat în procesul formării sale ca membru al colectivității, după care le respectă, le relevă și le promovează în ipostaza sa de cercetător.

S-a născut la 10 martie 1942, în satul Țaul, raionul Dondușeni, unde a și învățat la școala generală. Faptul că s-a născut într-o familie bună, în care valorile culturale erau prețuite, a ajutat-o să cunoască mai bine domeniul culturii tradiționale, prin practicarea zilnică a meșteșugurilor și cultivarea respectului pentru munca artistică, specializată. Prima formare a obținut-o în domeniul pedagogiei și acest fapt a marcat-o profund. Perspectiva pedagogică asupra culturii, asupra mecanismelor de transmitere a valorilor, importante pentru ființarea noastră ca popor în lume, constituia o parte esențială din programul științifico-didactic al omului de știință Elena Postolachi.

* Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, Chișinău – Republica Moldova.

În timp ce a studiat la Facultatea de Istorie a Universității de Stat din Chișinău (1962-1967) a identificat și asimilat mijloacele științifice necesare pentru cunoașterea și punerea în valoare a culturii tradiționale. Concomitent, a înțeles că, sub impactul modernizării, sfera vieții tradiționale este marginalizată, brutal și nejustificat, de un conglomerat de infiltrări civilizatorii, prea puțin favorabile spiritului local, dar și continuității culturale. O altă idee formată în tinerețe, și care stă la baza viziunii sale științifice, este că expresiile artistice tradiționale sunt, împreună cu cele ale sacralității, parte din identitatea unei comunități umane. Fără aceste repere identitare, micile sau marele comunități pot fi ușor manipulate, inclusiv până la pierderea identității.

Elena Postolachi s-a format ca cercetător în anii '80 ai secolului al XX-lea, asimilând treptat metodele de cercetare și teoriile progresiste ale vremii. Ulterior, a triat ceea ce era efemer din arsenalul acestor mijloace, a acumulat alte metode, mai potrivite concepțiilor sale, dar a păstrat neschimbată atitudinea sa față de valorile culturii populare. În acea perioadă și-a asumat un program integral de cercetare care, în accepția noastră, are trei trepte corelate între ele.

Prima treaptă constă în *identificarea faptelor de cultură tradițională în chiar mediul lor de existență*. A condus, împreună cu profesorul Valentin Zelenciuc două decenii la rând (în anii '70-'80 ai secolului al XX-lea), cercetările de teren, organizate vara de către Secția de Etnografie a Academiei de Științe. A fost o perioadă prodigioasă a cercetărilor de teren, foarte importantă prin faptul că fenomenele culturii tradiționale erau încă viabile, echipele de investigatori erau mari, fiind alcătuite din cercetătorii Academiei și din studenți de la facultățile de profil. Elena Postolachi a contribuit mult la documentarea modului de viață tradițional prin elaborarea rapoartelor acestor expediții, păstrate în Arhiva Științifică a Academiei de Științe a Moldovei.

Ultima expediție în cunoscutul format academic a avut loc în anul 1989 în Rădenii Vechi, raionul Ungheni. La acea vreme, cercetătorul reușise să cunoască destul de bine realitățile culturale din teritoriu și să evalueze cât de mult pierde societatea noastră neapreciind corect valorile culturii tradiționale. Mai mult chiar, în situația când celelalte țări au favorizat reactualizarea moștenirii artistice tradiționale, făcând din această o bază pentru dezvoltarea economică, renunțarea benevolă la meșteșugurile populare artistice în Republica Moldova putea fi o greșeală istorică. Iată de ce a insistat

mereu Elena Postolachi ca în activitățile de cercetare a tradițiilor să se includă toți acei care cunosc și apreciază domeniul, asigurându-le logistica științifică necesară.

A doua treaptă a programului său științific ține de *elaborarea și publicarea lucrărilor în sfere puțin investigate*, în virtutea specificității acestora. La începutul carierei sale științifice a ales ca domeniu de cercetare țesăturile populare, care, înglobând activitatea multiseculară a multor generații de creatori, a devenit un domeniu de referință al culturii tradiționale. Chiar dacă s-a lansat în cercetare având anumite abilități în domeniul țesăturilor, a traversat traseul dificil de afirmare al fiecărui cercetător al culturii tradiționale, pentru că acest sistem se cere perceput ca întreg, ca să poți apoi decela din el partea care te interesează.

A susținut teza de doctor în istorie, cu o temă privind morfologia țesăturilor populare moldovenești, în anul 1985 la Institutul de Etnografie „Mikluho-Maklai” din Moscova. Ulterior, a publicat varianta îmbunătățită a lucrării în monografia *Țesutul popular moldovenesc*¹. Pentru prima oară, lucrarea antrena în circuitul științific un ansamblu de țesături, destul de reprezentativ numeric, tehnic și artistic, foarte important pentru a înțelege modul de viață al comunităților care le-au creat și utilizat, dându-le atât rosturi practice, cât și simbolice. Prin această contribuție științifică s-a putut observa că domeniul țesăturilor este pe potriva tradiției artistice a covoarelor moldovenești, tradiție relevantă de predecesorii în domeniu. A dezvoltat această idee în cartea-album *Covorul moldovenesc*². Lucrarea a rămas de referință și este căutată până în prezent de bibliofili. În viziunea Elenei Postolachi, covoarele păreau un domeniu inepuizabil al creativității populare. A elaborat mai multe studii abordând o problematică insuficient cercetată.

În lucrarea *Modificări în arta covorului moldovenesc (secolul XX)*, publicată în „Buletin Științific. Revistă de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie”, Chișinău, vol. 11 (24), 2010, a tratat particularitățile covoarelor alese în secolul trecut, pe ultima lor sută de metri, înainte de a intra în istorie, identificând cauzele care au contribuit la aceste schimbări radicale. Într-un studiu, recent apărut în „Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă. Akademos”, Chișinău, nr. 4 (23), 2011,

¹ Е. Постолаки, *Молдавское народное ткачество (XIX – начало XX в.)*, Chișinău, Editura Știința, 1987, 209 p.

² V. Zelenciuc, E. Postolachi, *Covorul moldovenesc*, Chișinău, Editura Timpul, 1990, 132 p.

numit *Covorul moldovenesc în dificultate*, se referă la valoarea covoarelor tradiționale interpretată din punct de vedere istoric, apelează la bunul simț al deținătorilor de asemenea patrimoniu și vizează traficul din Republica Moldova în afara hotarelor a covoarelor târzii, țesute la sfârșitul secolului al XX-lea.

În același studiu, Elena Postolachi arată calitățile estetice, practice și simbolice ale covoarelor basarabene și pledează, pe înțelesul tuturor, pentru protejarea lor³. „Unii se descotorosesc de covoarele manuale, motivând că ar fi neîngrijite și pline cu molii și pretind că ar vrea să facă astfel «curățenie» în casă. Să nu știe femeile cum să le apere de molii și să le păstreze? Atunci, veniți voi, tinerii, mai des acasă, îngrijiți-le, doar sunt confecționate pentru voi, cu dragoste și speranță că le veți prețui”⁴. A analizat în ce condiții a fost distrusă producerea de covoare manuale și compromisă prin cea a covoarelor industriale flaușate. Apoi, s-a referit la înstrăinarea patrimoniului de covoare care a căpătat amploare în ultimele două decenii. „Cine înțelege acest fenomen distructiv al artei populare a Moldovei? Cui îi pasă că va trebui să răspundem în fața copiilor, nepoților pentru *trădarea de tradiții, de zestrea neamului?*”⁵ – se întreba și ne întreba autoarea.

În preajma trecerii în mileniul III, o lucrare specială avea să o propulseze pe Elena Postolachi în atenția lumii academice românești și internaționale⁶. În cadrul acestei lucrări colective, de referință și ea pentru puținii specialiști ai domeniului, cercetarea țesăturilor groase de lână, a trăsăturilor comune și particulare ale covoarelor s-a întreprins în contextul culturii naționale românești, fiind efectuată prin entuziasta conlucrare a cercetătorilor români de la Muzeul Satului din București (coordonăți de Dr. Georgeta Stoica) și a celor basarabeni de la Academia de Științe a Republicii Moldova (coordonăți chiar de dr. Elena Postolachi). Sugestiv pentru importanța sa, este și faptul că lucrarea a fost tipărită cu generosul sprijin financiar al Ministerului Cercetării și Tehnologiei din România.

Angajarea etico-morală a Elenei Postolachi se observă cel mai bine în activitatea ce ține de a treia treaptă a programului său științific și

³ Elena Postolachi, *Covorul moldovenesc în dificultate*, în „Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă. Akademos”, Chișinău, nr. 4 (23), 2011, p. 113-119.

⁴ *Ibidem*, p. 113.

⁵ *Ibidem*, p. 118.

⁶ Georgeta Stoica, Elena Postolachi (coord.), *De la fibră la covor*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1998, 223 p. (42 p. cu ilustrații color).

care le reunește pe primele două, oferindu-le un plus de finalitate. Aderarea cercetătoarei la soluționarea unor probleme economice era evidentă în anii '80 ai secolului al XX-lea, când, fiind membră a Consiliului Artistic al Asociației Meșteșugurilor Artistice „Artizana”, monitoriza corespunderea producției întreprinderii cu tradiția. În anul 1991, după mai multe insistențe privind necesitatea susținerii tradițiilor artistice, a reușit să obțină constituirea Secției de Cercetare a Meșteșugurilor Populare Artistice în cadrul Secției de Etnografie și Folclor a Academiei de Științe a Moldovei. A condus această unitate timp de 15 ani, încercând să ofere meșteșugurilor ceea ce n-au avut până atunci – șansa de a fi studiate, pe măsura importanței acestora în cultură. Pentru prima oară, meșteșugurile erau investigate în ipostaza lor ternară: trecut, prezent și posibil viitor. Rezultatele activității din acești ani se vor răsfrânge vizibil asupra lucrărilor care au sistematizat, după rigori științifice, informații din diferite surse privind fenomenele artistice moștenite, au abordat istoria și evoluția meșteșugurilor în spațiul nostru cultural, punând temei unor încercări de revitalizare științifică a obiectelor de artizanat.

O altă dimensiune a activității din această perioadă o reprezintă elaborarea conceptului *Bazele etnografiei și artei naționale în procesul de creștere a generației tinere* și promovarea acestuia în mediile științifice și educaționale (a se vedea și Postolachi E., Bălțeanu I., Iarovoi V., *Bazele etnografiei în instruirea generației tinere și păstrarea imaginii naționale*, studiu apărut în „Revista de Etnografie”, Chișinău, nr. 1, 2005, p. 177-185). Conceptul va fi aplicat și dezvoltat în procesul elaborării mai multor lucrări cu profil didactic, precum Danii A., Postolachi-Iarovoi E., *Meșteșugurile artistice. Ghid metodic pentru cadrele didactice în învățământul special* (Chișinău, 2006, 120 p.), Danii A., Postolachi E., Bălțeanu I., *Educația tehnologică în școala auxiliară. Concepție și programe de instruire* (Chișinău, 2002).

Un rezultat important al acestor ani este și formarea unui grup de cercetători, între care erau și tineri, pentru a conceptualiza educația etnografică în școala de cultură generală și în învățământul superior. Manualele de educație tehnologică, alte publicații importante, destinate diferitelor categorii de utilizatori, între care sunt elevii gimnaziilor, cei ai școlilor speciale, profesorii de educație tehnologică, au oferit asistența didactică necesară acestui domeniu educațional. În acest sens scria cu multă simțire: „Covorul manual, costumul

popular, prosopul moldovenesc sunt testamente ale strămoșilor pentru urmași. Încercați să le descifrați, să comunicați cu cei care le-au creat și au plecat lăsându-vă țesute anumite mesaje de dor și speranțe. Prețuiți tradițiile lăsate de strămoși și încredințate vouă drept continuatori ai viitorului neamului. Descoperiți în ele prețioase cunoștințe tehnologice, matematice, biologice, estetice și etice, legi și norme ale artei populare etc.”⁷

În anul 2006, în contextul optimizării infrastructurii sferei științei și inovării, prin absorbție, grupul condus de dr. Elena Postolachi, împreună cu cercetătorii muzeografi ai Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală, au format Secția de Etnografie a instituției muzeale. Prioritățile cercetării nu s-au schimbat esențialmente, ci s-au axat pe punerea în valoare a moștenirii artistice, pornind de la patrimoniul muzeal. Acum, când nu se mai puteau organiza expediții științifice de amploare, era o mare favoare să dispui de o bază de cercetare atât de bogată cum o are instituția muzeală. În calitatea sa de cercetător științific-coordonator în Secția Etnografie, dr. Elena Postolachi a cuprins o problemă vastă, centrată pe toate cele trei trepte ale programului său științific.

Instituțiile statului au apreciat activitatea și devotamentul doctorului Elena Postolachi în diferite etape ale afirmării sale științifice prodigioase. I s-a conferit titlul onorific *Eminent al Culturii* (1980), gradul de cercetător științific la specialitatea etnografie (1990), Om Emerit (2008), precum și Medalia Dimitrie Cantemir – distincția supremă a Academiei de Științe din Moldova (2012). A publicat peste 150 de lucrări în țară și peste hotare, inclusiv articole, studii, monografiile și manuale, iar prin ele se oferă tot atâtea șanse culturii noastre artistice tradiționale, liant sigur al identității și perpetuării în timp.

A menținut, prin mijloace științifice disponibile, crearea obiectelor de artizanat în baza celor mai reușite modele tradiționale. S-a învrednicit, împreună cu grupul alături de care a activat mulți ani, de premii, medalii și diplome pentru participarea la diverse expoziții cu elaborări deosebite: *Medalia de bronz* pentru promovarea artei din Moldova (1987, Cehoslovacia); cinci *Diplome de gradul I* și *Medalia de Aur* specială pentru ciclul de lucrări din domeniul designului industrial, pentru activitatea multilaterală în elaborarea strategiei de renaștere, instruire și implementare de tehnologii avansate, pentru cea

⁷ Elena Postolachi, *Covorul moldovenesc în dificultate*, p. 118.

mai reprezentativă participare la expoziție (2001); două *Diplome* de participare la Expoziția Internațională *Black Sea Letex 2003* și la Expoziția FOR Universală *Micul business 2003*; *Medalia de Aur (NICA)*, cu mențiune specială pentru colecția de textile, pentru promovarea artei naționale, la Expoziția *Infoinvent 2003*; *Diplomă de Excelență* și *Ordinul tehnico-științific și cultural „Leonardo da Vinci”* pentru promovarea și dezvoltarea activităților științifice obținute în anul 2004 la Forul inventatorilor români; *Medalia de Aur*, *Medalia de Argint*, *Cupa AGEPI* pentru cel mai reușit design la Expoziția *Infoinvent 2005* și noile elaborări în bază de tradiții; *Medalia de Aur*, *Medalia de Argint*, *Cupa AGEPI* pentru cel mai reușit design, *Diploma* de mențiune pentru noi textile decorative și vestimentare în baza tradițiilor populare pentru Ghidul metodic *Meșteșugurile populare artistice* (2007); *Medalia de Bronz – FIR* (Forul inventatorilor români) și *Diplomă de Excelență* pentru invenția textilelor moderne cu motive tradiționale (2007); *Diploma* și *Medalia de Aur AGEPI* la Expoziția *Infoinvent 2009* pentru noi modele de țesături de interior, decorative și de ritual, piese vestimentare, modele articole brodate, țesute, croșetate cu grad înalt de implementare; *Diploma* și *Medalia de Aur AGEPI* la Expoziția *Infoinvent – 2011* pentru colecția de obiecte *Unitate prin diversitate de forme și expresii culturale*. Încât putem afirma că a dat o importanță pe măsură necesității de a păstra spiritul național inconfundabil în obiecte frumoase și utile, devenite astfel mărci ale afirmării noastre în timp.

...În martie 2012 a împlinit 70 de ani și colegii au ținut s-o omagieze la Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, unde a lucrat în ultimii ani. Deși se știa despre problemele ei de sănătate, totuși exista speranța că va trece cu bine peste această încercare. La sărbătoare s-au pus în valoare contribuțiile omului de știință, pedagogului și inventatorului Elena Postolachi la dezvoltarea etnologiei naționale, la descoperirea tezaurului artei populare, la perpetuarea valorilor lui prin publicații, la asigurarea transmiterii meșteșugurilor artistice tradiționale către generația tânără, cu ajutorul cadrelor didactice, și, nu în ultimul rând, la îmbogățirea patrimoniului cultural, inclusiv cel al Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală, cu piese de referință.

S-a stins din viață la 21 iulie, în zi de sâmbătă seara, când, conform tradiției, se termină tot lucrul și începe timpul celor sfinte. Ultima lecție de atașament față de patrimoniul național ne-a oferit-o prin

moartea sa. Conștientă de inevitabila moarte și-a pregătit hainele de veci și comândul – toate opere de artă. În sicriu era îmbrăcată în costum tradițional cu ie având imagini de păsări cusute la altiță, catrință și brâu. Pe cap avea o maramă veche de borangic, care îi întregea chipul simbolic. Colegii și prietenii au primit de pomană catrințe, brâie, traiste, ștergare, bine îngrijite, gândite sau confecționate cu participarea omului de știință Elena Postolachi. Erau simboluri din testamentul său.

De mai multe ori ne-a propus ca la sărbătorile din muzeu să purtăm costum tradițional. Îi răspundeam că nu avem costumele noastre ca să le îmbrăcăm. Ne-a dăruit costume ca să le avem și să le purtăm, amintindu-ne de faptul că valorile naționale trebuie cunoscute, apărute, interpretate și transmise către generația tânără.